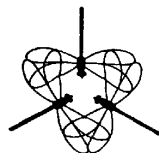

SLOVENSKO ODONATOLOŠKO DRUŠTVO

Vošnjakova 4a, SI-1000 Ljubljana, Slovenija. Tel. 01 / 4 706 329

Internet: <http://www.odonatolosko-drustvo.si>

ERJAVECIA

številk 18

BILTEN

31.10.2004

izhaja dvakrat na leto

ISSN 1408-8185

uredil: Matjaž Bedjanič

ALESSANDRO CARLO PRINCIPE DELLA TORRE E TASSO
(1881-1937)

NASLOVNICI POD ROB

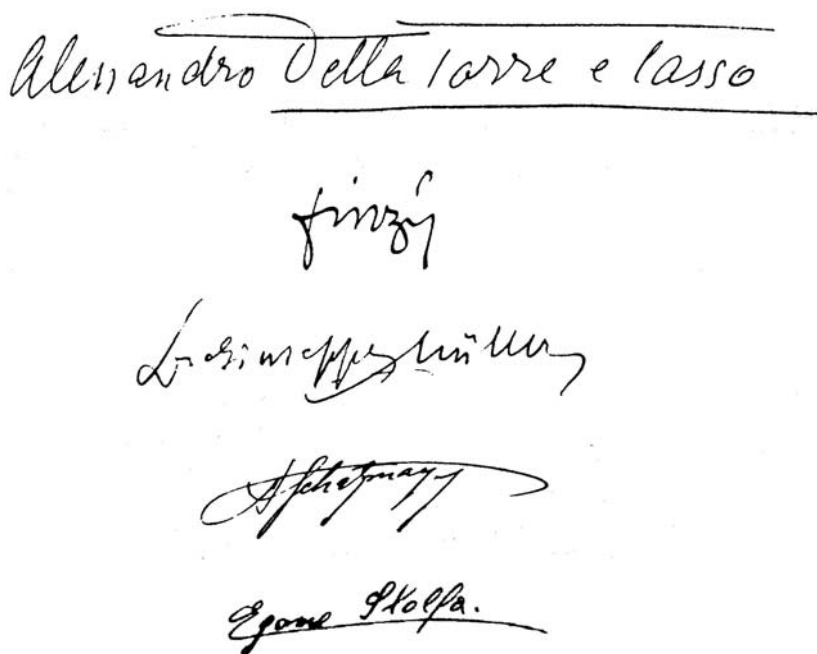
ODONATNA FAVNISTIKA NA JUGOZAHODNEM ROBU SLOVENSKEGA NARODNEGA OZEMLJA: PRILOŽNOSTNI ZBIRALCI IZ KROGA KNEZA ALEKSANDRA KARLA DELLA TORRE E TASSO (1881-1937) V DEVINU

Izjemna mecenska dejavnost kneza della Torre e Tasso na področju entomološke favnistike in sistematike v prvi polovici 20. stoletja je izven sredozemskega prostora danes le še bolj malo znana. V 20-ih in 30-ih letih preteklega stoletja pa je predstavljal njegov Entomološki muzej na Devinskem gradu pomembno središče entomoloških študij evropske, azijske in afriške sredozemske favne. S kačjimi pastirji se muzej ni aktivno ukvarjal, nekateri njegovi sodelavci pa so priložnostno zbirali gradivo, ki predstavlja enega temeljnih kamnov za odonatno favnistiko jugozahodnega slovenskega obrobja.

Alessandro Carlo principe DELLA TORRE E TASSO (1881-1937) je bil avstrijskega rodu (knez Thurn und Taxis), rodbina pa dejansko izvira iz Bergama, kjer je prvič omenjena okrog leta 1100. Med njegovimi predniki sta bila pesnika Bernardo in Torquato Tasso in ustanovitelja mednarodnega poštnege prometa Franz in Johann von Taxis. Iz priimka slednjih je nastal izraz "taksa" za plačilo storitev v poštnem in osebнем prometu ("taksi"). Rodil se je 8. julija 1881 v Mcellu na Češkem. O očetu, knezu Aleksandru Hugu piše biograf, da je bil zavzet ljubitelj narave. Mati, kneginja Marija von Hohenlohe pa je bila pisateljica. Po starših je sin podedoval nagnjenost do vseh vrst umetnosti in globoko zanimanje za naravo. Devinski grad je bil v posesti rodbine od leta 1587. Aleksander Karel je tam preživel otroštvo. Na univerzi v Gradcu je diplomiral iz prava, potem pa je študiral slikarstvo na Nizozemskem, glasbo na Dunaju in filmsko umetnost v Hollywoodu. Na domačem Devinskem gradu je imel umetniško zbirko, v kateri so med drugim zastopana dela Tiziana, Tintoretta in Tiepola. V njegovem glasbenem arhivu pa se nahajajo originalni rokopisi del Mozarta, Verdija, Rossinija, Wagnerja itd. Med rednimi gosti na gradu so bili R. M. Rilke, G. d'Annunzio, Richard Strauss in drugi. Leta 1936 je zbolel za rakom

in mu 11. marca 1937 na domačem gradu podlegel (SLIKA 1 na naslovnici je reprodukcija iz *Pubbl. Mus. ent. Pietro Rossi Duino 2*; 1937).

V zrelih letih se je knez Aleksander vedno intenzivneje posvečal naravoslovju; entomologija mu je postala glavni smisel življenja. V posvetovanju s tržaškim koleopterologom Arturom Schatzmayrom je leta 1924 ustanovil na Devinskem gradu Entomološki muzej, ki ga je imenoval po zgodnjem italijanskem entomologu Pietru Rossiju. Ravnatelj muzeja je postal Schatzmayr (1924-1937), znanstvena sodelavca sta bila dr. C. Koch (1930-1937) in W. Wittmer (1933-1935), konzervator J. P. A. Kalis (1926-1931), pisarniške posle in knjižnico pa je vodila knezova soproga Ella. V zbirkah sta bili redno zaposleni tudi dve preparatorki. Med številnimi zunanjimi ali gostujočimi znanstvenimi sodelavci so bili B. Finzi, A. Giordani-Soika, dr. G. Müller, dr. H. Springer itd.

Alessandro Della Torre e Tasso

finzi

G. Müller

A. Schatzmayr

Egon Stölfa.

SLIKA 2. Podpisi nekaterih zbiralcev kačjih pastirjev iz Torre-Tassejevega kroga: A. C. Torre-Tasso, B. Finzi, G. Müller, A. Schatzmayr, E. Stölfa. (Prirejeno iz ALBERTI, 1995).

Muzej je razpolagal z velikimi zbirkami žuželk. Spričo rednih raziskovalnih odprav, ki jih je knez organiziral in verjetno tudi financiral po raznih sredozemskih deželah, je njih obseg nenehoma naraščal. Samo koleopterološka zbirka je obsegala okrog 2 milijona primerkov. V knjižnici je bilo okrog 80 entomoloških revij iz vsega sveta in (med drugim) dragocena zbirka predlinejevskega entomološkega slovstva in drugih strokovnih redkosti. Glavno torišče muzeja je bilo raziskovanje palearktične, predvsem sredozemske favne hroščev, stenic in mravelj. Muzejski sodelavci in gostje so objavili preko 80 člankov, razprav in monografij o gradivu v zbirkah. Leta 1936 je začel muzej izdajati letni zbornik "*Pubblicazioni del Museo entomologico 'Pietro Rossi', Duino*", ki je bil namejen izključno le zamenjavi in ga v prodaji ni bilo. Izšla pa sta samo dva letnika, ki sta prinesla 20 razprav na preko 1200 straneh. S knezovo smrtjo je muzej leta 1937 prenehal delovati; zbirke so bile preseljene v Prirodoslovni muzej v Milano in drugam.

V priznanje zaslug kneza della Torre e Tasso v svetu književnosti in umetnosti ter mecenstva v entomologiji, mu je italijanski kralj leta 1934 podelil dedni naslov "vojvode Devinskega gradu".

Kak slab ducat kneževih bližnjih ali priložnostnih entomoloških sodelavcev je zbiral tudi kačje pastirje. Na tem mestu omenjamo le nekatere. Knez sam kačjih pastirjev skorajda ni lovil. Znani so le primerki nekaj vrst, ki jih je zbral na Goriškem ("Lisert"), kjer je 13. maja 1931 raziskoval favno mlak, v družbi s sodelavcema dr. Kochom in Schatzmayrom (prim. BOGNOLO & PECILE, 1995).

Jorinus Pieter Adrianus KALIS (1899-1949) je bil Nizozemec, rojen v kraju Druten (prov. Groningen). Študiral je pravo v Utrechtu, leta 1925 pa se je zaposlil v entomološki trgovini na Dunaju. Dve leti kasneje je sprejel službo konzervatorja v Torre-Tassovem muzeju v Devinu, od koder se je leta 1931 izselil v takratno Nizozemsko Vzhodno Indijo (danes Indonezija). Na Javi in na otokih Celebes, Bali, Lombok in drugod je zbral izredno bogate in znanstveno pomembne entomološke zbirke, ki so danes deloma v Londonu, deloma na Nizozemskem. Doberšen del vojne je pretrpel v japonskem koncentracijskem taborišču, po vojni pa se je naselil v Bandungu, kjer je na posledicah želodčne operacije 3. junija 1949 umrl. Velja za enega najplodnejših zbiralcev žuželk v svetovnem merilu, lastnih znanstvenih objav ima pa le malo. V času službovanja v Devinu je zbral nekaj lokalnega odonatnega gradiva. V tržaškem Prirodoslovnem muzeju so primerki 11 vrst, večinoma zbrani leta 1926 v Trziču in Štivanu. BOGNOLO & PECILE (1995) omenjata tudi nekaj primerkov vrste *Ceriatrion tenellum* iz Žavelj ("3♂, 3♀, Zaule, VI-1940, Kalis leg."), pri čemer gre za napako. Kalis je bil leta 1940 v Indoneziji; omenjene primerke je zbral dr. Giorgio Marcuzzi, ki je tudi sicer

zaslužen za poznavanje odonatne favne takratne Julijske Benečije, kjer je zbiral vse do Nanosa. Kalis ima to vrsto le iz Tržiča.

Bruno FINZI (1897-1941), po rodu Tržačan, po poklicu učitelj, ki je mnogo poklicnega dela posvečal mladini v (takratni fašistični) organizaciji “Opera Nazionale Balilla”, je bil ugleden strokovnjak za mravlje. Obdelal je dosti Torre-Tassovega gradiva iz vseh treh celin ob Sredozemskem morju in objavil (1922-1944) 25 mirmekoloških člankov in razprav.

SLIKA 3. Bruno Finzi, verjetno njegov edini objavljeni portret.
(Reprodukcija iz CONCI & POGGI, 1996).

Njegova mirmekološka zbirka je danes v Muzeju za primerjalno zoologijo na Harvardski univerzi, ZDA. Sistematično se je ukvarjal tudi s kačjimi pastirji; njegova odonatna zbirka je v tržaškem Prirodoslovnem muzeju. Obsega 23 škatel palearktične favne in 8 s pretežno afriškimi vrstami. Pripravljala je

monografijo o kačjih pastirjih takratne Julijske Benečije, delo pa je ostalo nedokončano in neobjavljeno.

Dr. Carl (Carlo) KOCH (1904-1970), rojen na Dunaju, je študiral biologijo v rodnem mestu, Münchnu, Parizu in Paviji. V letih 1930-1937 je bil znanstveni sodelavec Torre-Tassovega Entomološkega muzeja, potem (1937-1948) je zavzemal podoben položaj v Entomološkega muzeju "G. Frey" v Tutzingu pri Münchnu, od leta 1949 do smrti pa je živel v Južni Afriki, kjer je delal v Prirodoslovnem muzeju v Pretoriji kot višji znanstveni sodelavec. Leta 1963 je postal vodja Postaje za znanstveno raziskovanje Namibijske puščave v Windhoeku, ki jo je sam ustanovil in kjer je tudi umrl. Bil je koleopterolog svetovnega slovesa, med drugim član Kraljevskega entomološkega društva v Londonu in avtor 175 razprav, večinoma o tenebrionidih. – V obdobju svojega službovanja v Devinu je pridno zbiral tudi kačje pastirje na raznih krajih jugozahodnega slovenskega obrobja. Nekaj tega gradiva je v tržaškem Prirodoslovnem muzeju.

Dr. Giuseppe (Josef) MÜLLER (1880-1964) je bil doma iz Zadra. Študiral je v Gradcu, kjer je doktoriral z disertacijo o anatomiji kopenskih vrtničarjev (1902) in se nato zaposlil na gimnaziji v Trstu. Kasneje je postal ravnatelj tržaškega Prirodoslovnega muzeja in tržaškega Akvarija. Kot koleopterolog se je sistematično posvečal tudi jamski favni in je zaslužen za ustanovitev Biospeleološke postaje v Postojnski jami. Objavil je (1898-1962) 243 večinoma koleopteroloških razprav in monografij, med katerimi je obdelava Torre-Tasovih hysteridov iz Tripolitanije in Tunizije. Na svojih neštetih ekskurzijah ni zanemarjal kačjih pastirjev, ki so danes v muzeju v Trstu. Bil je strokovnjak evropskega slovesa ter učitelj in vzgojitelj številnih generacij entomologov; naš Egon Pretner (1896-1982) je bil eden njegovih učencev.

Arturo SCHATZMAYR (1880-1950) je bil prav tako Zadarčan. Zaradi zgodnje smrti staršev šolanja ni mogel končati, mladost pa je preživel pri sorodnikih v Avstriji. V Trstu se je naselil leta 1906, leta 1910 pa je tam odprl trgovino za entomološke in druge naravoslovne potrebščine ("Gabinetto di Storia Naturale"). Bil je izredno nadarjen entomolog in je objavil (1904-1949) preko 70 koleopteroloških del. Dosti je potoval po sredozemskem prostoru in pri tem nabiral tudi druge žuželke, vštevši kačje pastirje. S Torre-Tassom ga je vezalo osebno prijateljstvo. Ko je po knezovi smrti muzej prenehal z delovanjem in je bila v soglasju s knezovo oporoko večina zbirk preseljena v Milano, je po isti oporoki postal Schatzmayr kustos v Milanu, kjer je tudi umrl. Nekaj njegovih kačjih pastirjev je v muzeju v Trstu.

Egone STOLFA (1911-1943) je bil Tržačan, zaposlen v gozdarstvu. Med vojno je umrl v Albaniji. Kačje pastirje je zbiral priložnostno, nekaj njegovih primerkov je v tržaškem Prirodoslovnem muzeju.

Torre-Tassov krog entomologov je zbral odonatološke favnistične podatke iz slovenskega narodnega ozemlja za vsaj okrog 30 vrst, iz blizu 40 nahajališč. Sami o tem niso priobčili ničesar. Večino njihovega gradiva so obdelali KIAUTA (1969a, 1969b), BOGNOLO & PECILE (1995) in ŠALAMUN & BEDJANIČ (1997).

SLOVSTVO

- ANONIMNO, 1937. Brevi cenni sulla famiglia principesca Della Torre e Tasso [...]. *Pubbl. Mus. ent. Pietro Rossi Duino* 2: v-xi.
- ALBERTI, G., 1995. *Uomini e insetti. Le collezioni entomologiche del Museo civico di storia naturale di Trieste e la loro storia*. Mus. civ. stor. nat., Trieste.
- BENASSO, G., 1984. Zoologia. *Enciclop. monogr. Friuli Venezia Giulia* (Aggiorn. Ric. scient.) 1: 343-426.
- BOGNOLO, E. & I. PECILE, 1995. La fauna odonatologica del Carso triestino, del Carso goriziano e di alcune località limitrofe. *Atti Mus. civ. Stor. nat. Trieste* 46: 145-171.
- CAPRA, F., 1968. Commemorazione dell'academico emerito Giuseppe Müller. *Atti Acad. naz. ital. Ent.* (Rc) 16: 21-39.
- CONCI, C., 1975. Repertorio delle biografie e bibliografie degli scrittori e cultori italiani di entomologia. *Memorie Soc. ent. ital.* 48: 817-1069.
- CONCI, C. & R. POGGI, 1996. Iconography of Italian entomologists, with essential biographical data. *Memorie Soc. ent. ital.* 75: 159-382.
- FREY, G., 1970. Dr. Carl Koch zum Gedenken. *Ent. Arb. Mus. Georg Frey* 21: 1-2.
- GRIDELLI, E., 1952. Arturo Schatzmayr. *Memorie Soc. ent. ital.* 30: 145-151.
- INVREA, F., 1966. Giuseppe Müller, entomologo. *Memorie Soc. ent. ital.* 45: 135-148.
- KIAUTA, B., 1969a. Survey of the odonate faune of the Autonomous Region Friuli-Venezia Giulia (northern Italy). *Atti Mus. civ. Stor. nat. Trieste* 26(6): 177-247.
- KIAUTA, B., 1969b. Zbirka kačjih pastirjev z notranjskega krasa in Primorske v tržaškem Prirodoslovnem muzeju s seznamom in zoogeografsko analizo favne tega ozemlja. *Biol. Vestn.* 17: 101-111.
- KOCH, C., 1937a. Über das entomologische Museum Seiner Durchlaucht des Fürsten Alexander della Torre e Tasso in Duino. *Pubbl. Mus. ent. Pietro Rossi Duino* 2: xiii-xli.
- KOCH, C., 1937b. Fürst Alexander della Torre e Tasso. *Ent. Z.* 51(20): 197-201.
- MARCUZZI, G., 1970. In memoria di Carlo Koch. *Memorie Soc. ent. ital.* 49: 153-155.
- MENOZZI, C., 1941. In morte di Bruno Finzi. *Memorie Soc. ent. ital.* 20: 190-191.
- NONVEILLER, G., 1999. *The pioneers of the research on the insects of Dalmatia*. Croat. Nat. Hist. Mus.
- PILLERI, G., 1955. Prof. Dr. Josef Müller – 75 Jahre alt. *Koleopt. Rdsch.* 33: 1-14.
- POGGI, R. & C. CONCI, 1996. Elenco delle collezioni entomologiche conservate nelle strutture pubbliche italiane. *Memorie Soc. ent. ital.* 75: 3-157.

- ROEPKE, W., 1949. In memoriam J.P.A. Kalis (1899-1949). *Ent. Ber., Amst.* 12: 425-427.
- ŠALAMUN, A. & M. BEDJANIČ, 1997. Kačji pastirji (Odonata) iz Slovenije in Hrvaške v zbirki "Finzi" Tržaškega prirodoslovnega muzeja (Museo Civico di Storia Naturale di Trieste). *Exuviae* 4/1: 4-10.

(B. KIAUTA)

ODONATOLOŠKI UTRINEK IZ »MRT MISLINJA 2004«

Letos smo od se pod mentorstvom Milana Vogrina v ornitološki skupini Mladinskega raziskovalnega tabora Mislinja 2004 združili ljubitelji narave raznih smeri in poleg ptic posvetili nekaj pozornosti tudi ostalim zanimivim živim bitjem. Od 15. do 21. avgusta 2004 smo delovali na območju Strojne in Libeliške gore ter ob obali Dravogradskega jezera.

Vsega skupaj smo zabeležili le pet vrst kačjih pastirjev, čemur je poleg pomanjkanja raznolikih vodnih habitatov in dejstva, da se je sezona kačjih pastirjev bližala koncu, botrovala tudi široka paleta delovanja skupine ter opazovanje le odraslih, letečih osebkov.

Pregledovali smo predvsem mlake v bližini kmetij, nad katerimi ima v tem času monopol zelenomodra deva *Aeshna cyanea*, občasno pa jo spremlja tudi travniški škratec *Coenagrion puella*. Na področju Strojne so predvsem zanimiva povirja Jamniškega potoka in njegovih pritokov, ki nudijo življenjski prostor številnim ogroženim vrstam. Tukaj se je spreletaval povirni studenčar *Cordulegaster bidentata*. Brez uspeha pa smo iskali kačjega potočnika *Ophiogomphus cecilia*, ki smo ga med preletavanjem povirja Jamniškega potoka opazili že lani (BEDJANIČ, 2004).

Vsekakor pa je bilo zanimivo opazovati dogajanje ob mlaki pri kmetiji Nacestnik na Libeliški gori, kjer so v vodi in na tleh ležali številni ostanki nesrečnih, pravkar preobraženih zelenomodrih dev, verjetno kot posledica nasilne tekmovalnosti samčkov te vrste, ki pa se niso zaletavali le med sabo, ampak so samozavestno švigali tudi zelo blizu nas.

Dokaz, da ta del Slovenije skriva še marsikakšen naravni biser pa je povirno barje desnega pritoka Jamniškega potoka, ki smo ga našli med delom. Poleg samčkov povirnega studenčarja smo tu lahko občudovali tudi močvirsko samoperko *Parnassia palustris* in širokolistni munec *Eriophorum latifolium*.

SEZNAM LOKALITET Z OPAŽENIMI VRSTAMI:

- LOK 1: Libeliče; Kumež; Mlaka pri ČŠOD Ajda 900m JZ od Libelič; AS 36b1; alt. 610m; 16.08.2004 (*Aeshna cyanea*, *Calopteryx virgo* - v preletu)
- LOK 2: Libeliče; Nacestnik; Mlaka Z od kmetije Nacestnik; AS 36a1; alt. 900m; 15.,17.08.2004 (*Aeshna cyanea*, *Coenagrion puella*)
- LOK 3: Strojna; Zg. Žvaba; Povirno barje desnega pritoka Jamniškega potoka 150 m V od Zg Žvaba, AS 36a1; alt. 970m; 17.08.2004 (*Cordulegaster bidentata*)
- LOK 4: Dravograd; Nova vas; Dravograjsko jezero; AS 37a1; alt. 350m; 18.08.2004 (*Calopteryx virgo*, *Orthetrum albistylum*)
- LOK 5: Libeliče; Renar; Obrežje Drave ob iztoku Ridlovega grabna; AS 36b1; alt. 370m; 18.08.2004 (*Calopteryx virgo*)
- LOK 6: Strojna; Grm; mlaka JZ od kmetije Grm; AS 36a1, alt. 760m; 19.08.2004 (*Aeshna cyanea*)

LITERATURA:

- ASKEW, R. R., 2004. *The dragonflies of Europe (revised edition)*. Harley Books. Colchester. 308 str.
- BEDJANIČ, M., 2004. Raziskave favne ravnokrilcev (Orthopteroidea) in kačjih pastirjev (Odonata) na »MRT Mislinja 2003«. V: S. Štajnbaher (ured.), Mladinski raziskovalni tabor Mislinja 2003, str. 71-93, ZTKS-Gibanje znanost mladini, Ljubljana.
- KOTARAC, M., 1997. *Atlas kačjih pastirjev (Odonata) Slovenije z Rdečim seznamom: projekt Slovenskega odonatološkega društva*. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 205 str.

(A. PIVKO-KNEŽEVIČ)

RAZISKOVALNI TABOR ŠTUDENTOV BIOLOGIJE DEKANI 2004

Raziskovalni tabori študentov biologije so si že pred leti zaslužili ime »tradicionalni«. Preživeli so tudi nadvse neprijetne spremembe v financiranju in letos lahko z zadovoljstvom ugotovimo, da je Društvo študentov biologije in celotna ekipa, ki je skrbela za organizacijo in tekoč potek tabora, uspešno preživelo krizo in da tabor kljub oteženim pogojem ostaja na vsakoletnem koledarju terensko usmerjenih študentov biologije.

Leta 2004 je po dvoletnih željah le prišla na vrsto Slovenska Istra. Dekani sicer niso bili najbolj zaželena destinacija, vendar se je šola kljub bližini prometne ceste k morju, izkazala kot primerna gostiteljica. Tako so med 14. in 23. julijem skupine za botaniko, ptice, male sesalce in njih ektoparazite, netopirje, plazilce, dvoživke, pajke, kobilice, hrošče in seveda kačje pastirje, pretaknile zanimive konce Slovenske Istre, od Italije do Hrvaške, od morja do doline Glinščice in Slavnika.

V odonatološki skupini nas je bilo pet, ravno prav za en zadosti prostoren avto. In povrh vsega smo imeli v skupini še tri nove nepreiskušene člane. Tako smo poskušali čas tabora primerno porazdeliti med začetno izobraževanje o kačjih pastirjih ter iskanje zanimivih vrst in novih lokalitet. Zaradi že omenjene dolgoletne tradicije taborov študentov biologije se vse pogosteje ponujajo možnosti primerjave z preteklimi tabori. Že leta 1996 smo namreč med taborom v Podgradu obiskali tudi Obalo. In primerjava?

Leta 1996 smo na istem območju našli 35 vrst, letos pa na 73 lokalitetah 33 vrst. 4 vrste smo opazili le na letošnjem taboru, 6 pa smo jih zaman iskali. Glede na to, da nam je dobršen del potencialnih lokalitet v Slovenski Istri že znan, smo lahko nekaj časa posvetili iskanju novih, vendar pa se je iskanje posušenih kalov na Kraškem robu vseeno iskazalo za preveč potratno. Raje smo nekaj več časa namenili rdečemu voščencu *Ceragrion tenellum*, ki je tudi osrednji objekt nove diplomske naloge Urške Ferletič. Našli smo tri nove lokalitete, zanimiva je predvsem najdba v kalu v Zazidu. Na omenjenem kalu je močno opazna hitra sukcesija, saj se je v nekaj letih skoraj popolnoma zarasel. Na kalih v Socerbu in kalu Na Potoku pri Petrinjah smo letos zaman iskali loško *Lestes virens vestalis* in obvodno zverco *L. sponsa* ter bledega kresničarja *Ischnura pumilio*, ki smo jih našli med taborom leta 1996. Ob kalu pri Petrinjah so med gradnjo avtoceste za povrh brez dovoljenja zgradili dovozno cesto in posekali več kot pol obrežne vegetacije, severni kal v Socerbu pa je bil zadnje leto popolnoma suh. Prav tako letos nismo našli ranega plamenca *Pyrrhosoma nymphula*, kar ni presenetljivo, odkrili pa smo dve drugi pomladni vrsti, bleščččega zmotca *Enallagma cyathigerum* ter lev močvirskega lebduha *Cordulia aenea*, oba ob Vanganelškem jezeru. Večkrat smo opazili še ogroženega prodnega paškratca *Cercion lindenii*, ki ga leta 1996 nismo našli. Omembe vredne so tudi številne najdbe povodnega škratca *Coengarion scitulum*, ki je pogost le ob kalih v jugovzhodni Sloveniji. Pričakovano neuspešno je bilo iskanje povirnega studenčarja *Cordulegaster bidentata* na edini prej znani lokaliteti, saj so zgornji del potoka med gradnjo avtoceste povsem izbrisali. Toliko uspešnejše smo se odrezali pri sorodnem velikem studenčarju *Cordulegaster heros*, saj smo na potoku Martežin odkrili za Slovensko Istro veliko populacijo. Ob

osončenih mejicah in potokih smo večkrat opazili pegastega lesketnika *Somatochlora flavomaculata*, še pogostejša pa je bila prav tako ogrožena višnjeva deva *Aeshna affinis*. Med ploščci smo pogrešali le kakšno zanimivejšo vrsto kamenjaka, kar seveda ne velja za najpogostejša progastega kamenjaka *Sympetrum striolatum* in krvavordečega kamenjaka *S. sanguineum*.

Ker je bližina morja od nekdaj privlačila raziskovalce favne in flore – in tukaj odonatologi seveda nismo izjema – je z 49 znanimi vrstami Slovenska Istra dokaj dobro raziskana. Vendar pa se poznavanje ne konča le z zadovoljivim seznamom vrst. Da celo ta ni čisto dokončen, se je nenazadnje izkazalo že nekaj tednov po taboru, a to je že druga zgodba...

(A. ŠALAMUN)

DROBTINICE IN OCVIRKI

Po vzoru slovenskih ornitologov smo v naš društveni bilten uvedli rubriko, ki je namenjena objavi posamičnih favnističnih podatkov, zanimivih opažanj in dogodkov, ki so morda "premajhni" za objavo članka, v terenskih beležnicah in naših glavah pa nanje kaj kmalu pozabimo. Zaželeni so podatki za redke in ogrožene vrste, predvsem iz območij od koder doslej niso bile znane, izjemno zgodnje ali pozno pojavljanje določene vrste, notice o nenavadnem vedenju, skratka karkoli zanimivega iz tega ali onega razloga. Podatki naj bodo čim bolj natančni, zato je nujna navedba datuma, natančne lokalitete in imena popisovalca. **Prispevke prosim pošljite na naslov: Matjaž Bedjanič, Kolodvorska 21b, 2310 Slovenska Bistrica.** Vljudno vabljeni k sodelovanju tudi v prihodnje!

NOVE NAJDBE RUMENEGA KAMENJAKA *SYMPETRUM FLAVEOLUM*, POVODNEGA ŠKRATCA *COENAGRION SCITULUM* IN GRMIŠČNE ZVERCE *LESTES BARBARUS* NA ŠTAJERSKEM

Morda bi bil ustrežnejši naslov notice kar: »Zadrževalnik Medvedce ponovno preseneča«, saj se število zabeleženih vrst kačjih pastirjev na tem velikem vodnem zadrževalniku južno od Pragerskega vztrajno povečuje. V zadnjih letih namreč skoraj ni »Drobtinic in ocvirkov« brez favnističnih zanimivosti iz tega konca Dravskega polja (BEDJANIČ, 2000; 2001; 2002a) in ko smo že mislili, da

osnovnemu seznamu vrst iz LABUS (2000) skoraj ni več kaj dodati, se je v letih 2003 in 2004 število zabeleženih vrst kačjih pastirjev na Medvedcah povečalo še za tri. O najdbi sredozemskega kamenjaka je poročal že BEDJANIČ (2004), medtem ko tokrat dodajamo še opazovanji rumenega kamenjaka *Sympetrum flaveolum* in povodnega skratca *Coenagrion scitulum*.

Brez prevelikih odonatoloških pričakovanj sem se 26-VI-2004 po daljšem času ponovno odpravil k zadrževalniku Medvedce, ki je za ljubitelje narave zanimiv ob vsakem obisku. Ob poslušanju oglašanja številnih močvirskih murnčkov *Pteronemobius heydenii* in fotografiranju kobilic sem po ustaljeni poti prispel do zaraščenih močvirnih travnikov in manjših mlak na južnem robu zadrževalnika. Pisano paleto bivališč tukaj dopolnjujejo lepo strukturirani pasovi mejic ter zaplate visokih steblik, ki nudijo odraslim kačjim pastirjem ustrezno zavetje in lovišče v mladostnem obdobju. Med številnimi sveže preobraženimi krvavordečimi kamenjaki *Sympetrum sanguineum* in progastimi kamenjaki *Sympetrum striolatum* sem z očmi iskal kaj nenavadnega in ob robu mejice kmalu zasledil sveže preobraženo samičko rumenega kamenjaka *Sympetrum flaveolum*. Rumenkaste lise na bazi svetlečih kril so bile vsled mladosti še nekoliko neizrazite, vrstno pripadnost pa so dodatno izdajale črne noge in črna stranska proga po celotni dolžini zadka. Po dolgem zalezovanju in uspelem fotografiranju sem območje pregledal podolgem in počez, kar je bilo nagrajeno še z mladostnim samčkom rumenega kamenjaka. Kljub nemirnemu spreletavanju iz bilke na bilko je tudi mladenič slednjič dovolj dolgo poziral za uspelo fotografijo. Rumeni kamenjak je ena najskrivnostnejših vrst v slovenski odonatni favni. Vseh znanih lokalitet vrste v Sloveniji je le za dober ducat, medtem ko je bil doslej njen razvoj dokazan vsega enkrat (KOTARAC, 1997). Na Dravskem polju smo rumenega kamenjaka pred leti že opazovali ob Turnovih ribnikih v krajinskem parku Rački ribniki – Požeg. Za razliko od ostalih maloštevilnih najdb iz drugih koncev Slovenije v zadnjih letih (BEDJANIČ 2002b; FERLETIČ, 2003a; 2003b; ŠALAMUN, 2000), bi tokratno opazovanje rumenega kamenjaka lahko pomenilo tudi potrditev razvoja vrste na Medvedcah ali v bližnji okolici.

Kljub potešenemu favnističnemu zadovoljstvu, uspelim posnetkom rumenega kamenjaka in izjemni vročini, pa mi nekaj ni dalo miru, tako da sem nadaljeval mučno prebijanje čez gosto šašje in grmovje do južne obale samega zadrževalnika. Navdušenje nad botaničnimi zanimivostmi, med katerimi velja posebej omeniti žabji šejek *Hydrocharis morsus-ranae* in vodno praprot marzilkko *Marsilea quadrifolia*, je skozi soparo hitela kvariti bližajoča nevihta. Vsled raztegnjene kovinske mreže se bliskajočih črnih oblakov nisem preveč veselil, tako da mi je ob naglem preskakovanju zalivčkov ostalo le malo časa za fotografiranje in opazovanje. Medtem ko je veter številnim letajočim bleščečim zmotcem *Enallagma cyathigerum* in travniškim skratcem *Coenagrion puella* že pošteno nagajal, je mreža naenkrat podzavestno lopnila po škrtcu, ki je deloval nekoliko

drugače. Časa za podroben ogled ulova ni bilo in šele ko sem med prvimi dežnimi kapljami prisopihal do avta, mi je postalo jasno, da sem ujel samčka povodnega škratca *Coenagrion scitulum*. Vrsta je v Sloveniji razmeroma redka. Večina lokalitet je znanih iz jugozahodnega in južnega dela države, kjer naseljuje kale, drugod pa jo srečamo le izjemoma. Na Štajerskem smo povodnega škratca doslej posamič opazovali le ob nekaterih večjih ribnikih v okolici Podvincev in Sp. Velovleka pri Ptuj (BEDJANIČ et al., 1999). Na vprašanje, ali živi na Dravskem polju tudi močnejša populacija te vrste, bodo morale odgovoriti raziskave v prihodnjih letih.

Tretja favnistična zanimivost iz štajerskega konca ne izvira iz zadrževalnika Medvedce, ampak iz nekaj kilometrov oddaljene opuščene gramoznice južno od ceste Šikole-Hajdina, 1.7km SV od Šikol (AS 68b3, alt. 240m). Kratek postanek na v preteklosti sicer že večkrat obiskani lokaliteti je bil 16-VII-2004 nagrajen z opazovanjem grmiščne zverce *Lestes barbarus*. Poleg dveh samčkov in treh samičk sem opazoval še sveže preobraženi osebek. Zanimivo je, da sem osamljeno grmiščno zverco na isti lokaliteti zabeležil že pred nekaj leti, vendar sem pojavljanje takrat pripisal naključju oz. klateški naravi vrste. Nova opazovanja dokazujejo, da se grmiščna zverca na Dravskem polju vsaj občasno tudi uspešno razvija. Čeprav se raztreseno pojavlja po vsej Sloveniji je na Štajerskem razmeroma redka – najbližja znana lokaliteta, kjer pa grmiščna zverca že vrsto let ni bila opažena, so Turnovi ribniki v krajinskem parku Rački ribniki – Požeg.

Ob koncu velja dodati, da so nove najdbe zanimive tudi iz naravovarstvenega stališča. Vse tri vrste so vključene v *Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam* (Ur. l. RS, 82/02), kjer je rumeni kamenjak opredeljen kot redka vrsta (IUCN: R), povodni škratec in grmiščna zverca pa kot ranljivi vrsti (IUCN: V). Rumeni kamenjak je zavarovan tudi z *Uredbo o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah* (Ur. l. RS, 46/04) ter uvrščen na njeno prilogo 1A.

In še to – zadrževalnik Medvedce je prva lokaliteta v državi, kjer smo na enem mestu zabeležili vseh 9 vrst kamenjakov, ki živijo pri nas! Ali je treba o odonatološko-naravovarstvenem potencialu in pomenu tega vodnega zadrževalnika na Dravskem polju sploh še kaj dodati?

LITERATURA:

- BEDJANIČ, M., 2000. Drobtinice in ocvirki: afriški minljivec *Hemianax ephippiger*, zgodnji trsničar *Brachytron pratense*. *Erjavecja* 9: 20-22.
- BEDJANIČ, M., 2001. Drobtinice in ocvirki: Črni kamenjak *Sympetrum danae* in pasasti kamenjak *Sympetrum pedemontanum* tudi na Dravskem polju. *Erjavecja* 11: 10-12.
- BEDJANIČ, M., 2002a. Drobtinice in ocvirki: Možna potrditev obstoja druge letne generacije pri velikem rdečeočku *Erythromma najas* in stasitem kamenjaku *Sympetrum depressiusculum* v Sloveniji?. *Erjavecja* 14: 17-19.

- BEDJANIČ, M., 2002b. O kačjih pastirjih Cerkniškega jezera (Odonata). V: A. Gaberščik (ured.), Jezero, ki izginja: Monografija o Cerkniškem jezeru, str. 138-147, Društvo ekologov Slovenije, Ljubljana.
- BEDJANIČ, M., 2004. Raziskave favne kačjih pastirjev (Odonata) in ravnokrilcev (Orthopteroidea) na »MRT Makole 2003«. V: S. Štajnbaher (ured.), Mladinski raziskovalni tabor Makole 2003, str. 77-98, ZTKS-Gibanje znanost mladini, Ljubljana.
- BEDJANIČ, M., A. PIRNAT & A. ŠALAMUN, 1999. Prispevek k poznavanju kačjih pastirjev širšega območja ob reki Dravi med Ptujem in Središčem ob Dravi, severovzhodna Slovenija (Insecta, Odonata). *Natura Sloveniae* 1: 45-69.
- FERLETIČ, U., 2003a. Kačji pastirji na mednarodnem raziskovalnem taboru »First Danube River Basin Ecological Youth Camp Mura 2003«. *Erjavecija* 16: 13-17.
- FERLETIČ, U., 2003b. Dragonfly (Odonata) group. V: M. Vogrin (ured.), 1st Danube River Basin Ecological Youth Camp Mura 2003, Slovenia, 1st August – 10th August 2003, Srednja Bistrica, str. 21-27, DPPVN – Society of bird research and nature protection, Rače.
- KOTARAC, M., 1997. *Atlas kačjih pastirjev (Odonata) Slovenije z Rdečim seznamom: projekt Slovenskega odonatološkega društva*. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. 205 pp.
- LABUS, N., 2000. *Kačji pastirji akumulacije Medvedce z biologijo kritično ogroženih vrst*. Raziskovalna naloga za 17. srečanje mladih raziskovalcev za napredek Maribora, II. gimnazija Maribor, Maribor. 30 str.
- ŠALAMUN, A., 2000. Drobtnice in ocvirki: stasiti kamenjak *Sympetrum depressiusculum*, rumeni kamenjak *Sympetrum flaveolum*. *Erjavecija* 9: 22-23.

(M. BEDJANIČ)

NOVA UREDBA O ZAVAROVANIH PROSTO ŽIVEČIH ŽIVALSKIH VRSTAH IN KAČJI PASTIRJI

Že vrsto let smo člani Slovenskega odonatološkega društva za svoje delo na terenu pri raziskavah in opazovanju kačjih pastirjev potrebovali dovoljenje Ministrstva za okolje, prostor in energijo (MOPE). K temu nas je zavezovala v letu 1993 sprejeta *Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst* (Ur. l. RS, 57/1993: 2851-2854), ki je dobro desetletje urejala varstvo kačjih pastirjev v Sloveniji in smo jo predstavili v peti številki biltena *Erjavecija*.

Pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo je bilo treba poleg vseh »velikih« stvari izpolniti tudi nekatere »fornalnosti«. Med drugim je bilo treba uskladiti domačo zakonodajo z evropsko, kar je privedlo tudi do neizogibne spremembe stare *Uredbe*. Upoštevajoč zlasti *Direktivo o habitatih EU* in *Direktivo o pticah EU*, so odgovorni državni uradniki oblikovali besedilo in priloge nove slovenske *Uredbe o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah*.

Površno pripravljeni prvi osnutek nove *Uredbe* je že oktobra 2003 izzval prenekateri izmed nas - tudi člane Slovenskega odonatološkega društva - da smo se odzvali povabilu in s svojim znanjem pomagali pri pisanju popravkov in pripomb. Meseca novembra 2003 je sledila zelo konstruktivna delavnica, kjer smo strokovnjaki za različne živalske skupine in posamezni člani strokovnih bioloških in naravovarstvenih društev s pripravljalcem *Uredbe* – predstavniki MOPE – prediskutirali vsak sporen člen ali sporno trditev. Prepričani, da bodo usklajena stališča in pripombe v celoti upoštewane, smo bili nemalo presenečeni, ko je v javnost prišel drugi osnutek nove *Uredbe*. Vključenih je bilo le malo pripomb, spremenjen pa je bil celo osnovni koncept tega pomembnega podzakonskega akta.

Razočarani in osupli smo bili nad slabim, nepreglednim in predvsem nestrokovnim novim besedilom ter še posebej nad nestrokovno vsebino priloge. Še toliko bolj, ker smo po objavi prvega osnutka *Uredbe* pisanju pripomb ter srečanju s pripravljalcem dokumenta posvetili veliko energije, strokovnega dela in nenazadnje svojega prostega časa. Prepričani smo bili, da bodo usklajena stališča in pripombe v celoti upoštewane, vendar je bilo v drugi osnutek vključenih le malo teh pripomb, spremenjen pa je bil celo osnovni koncept tega pomembnega podzakonskega akta. Novi osnutek *Uredbe* je poleg nestrokovnosti kazal tudi na omalovažujoč odnos države do stroke in širše javnosti v procesih sodelovanja pri sprejemanju odločitev. Zaradi tega spoznanja smo na nastalo situacijo opozorili tudi širšo javnost. Prej omenjena koalicija društev in ustanov je 31. marca 2004 v Prirodoslovnem muzeju Slovenije organizirala tiskovno konferenco z naslovom »NOV KAMENČEK V MOZAIKU ZGREŠENIH UKREPOV NA PODROČJU VARSTVA NARAVE V SLOVENIJI«. Tiskovna konferenca in delo raziskovalnih novinarjev je očitno vznemirila pripravjalce *Uredbe*, saj je kmalu sledila ponovna usklajevalna delavnica in novo besedilo je bilo pripravljeno za proceduro sprejetja. Ob tem naj dodamo, da pripombe članov Slovenskega odonatološkega društva niso bile v popolnosti upoštewane, kar predvsem ob branju priloge in seznamov zavarovanih vrst tudi tokrat pušča nekoliko grenek priokus.

S 1. majem 2004 je torej stopila v veljavo nova *Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah* (Ur.l. RS 46/2004: 5963-6016). Določa prosto živeče živalske vrste, ki so ogrožene ali mednarodno varovane, ureja pravila ravnanja z omenjenimi vrstami, varstvene režime, način varstva njihovih habitatov, instrumente za zagotavljanje ugodnega stanja habitatov teh vrst ter način spremljanja stanja. V nadaljevanju so iz *Uredbe* izluščene najbolj aktualne vsebine, ki se nanašajo tudi na delovanje in aktivnosti Slovenskega odonatološkega društva.

Sam podzakonski akt je sestavljen iz tekstovnega dela in dveh priloge, v katerih so naštetе vrste, ki so predmet *Uredbe*. Zaradi uskladitve naše zakonodaje z evropsko so v poglavjih B obeh priloge naštetе alohtone vrste, ki jih v Sloveniji doslej nismo zasledili, so pa razširjene drugod po državah Evropske unije in pomembne za Evropsko unijo.

V Prilogi 1A so naštetе avtohtone vrste, katerih živali so zavarovane. Med kačjimi pastirji je tukaj navedenih naslednjih 24 vrst:

zelena deva *Aeshna viridis*, rdeči škratec *Ceriagrion tenellum*, barjanski škratec *Coenagrion hastulatum*, brzlični škratec *Coenagrion mercuriale*, veliki studenčar *Cordulegaster heros*, rumeni porečnik *Gomphus flavipes*, obrežna zverca *Lestes dryas*, južna zverca *Lestes macrostigma*, loška zverca *Lestes virens*, mrtvični spreletavec *Leucorrhinia caudalis*, barjanski spreletavec *Leucorrhinia dubia*, dristavični spreletavec *Leucorrhinia pectoralis*, velika peščenka *Lindenia tetraphylla*, kačji potočnik *Ophiogomphus cecilia*, alpski lesketnik *Somatochlora alpestris*, barjanski lesketnik *Somatochlora arctica*, kovinski lesketnik *Somatochlora metallica*, črni kamenjak *Sympetrum danae*, stasiti kamenjak *Sympetrum depressiusculum*, rumeni kamenjak *Sympetrum flaveolum*, sredozemski kamenjak *Sympetrum meridionale*, pasasti kamenjak *Sympetrum pedemontanum*.

V Prilogi 1B so dodatno naštetе naslednje vrste kačjih pastirjev, ki jih v Sloveniji doslej nismo zasledili: *Cordulegaster trinacriae*, *Gomphus graslinii*, *Leucorrhinia albifrons*, *Macromia splendens*, *Oxygastra curtisii* in vzhodni zimnik *Sympecma braueri*.

V Prilogi 2A so naštetе avtohtone vrste, katere varujemo preko varovanja njihovega habitata. Med kačjimi pastirji je tukaj navedenih naslednjih 17 vrst:

zelena deva *Aeshna viridis*, rdeči škratec *Ceriagrion tenellum*, barjanski škratec *Coenagrion hastulatum*, brzlični škratec *Coenagrion mercuriale*, koščični škratec *Coenagrion ornatum*, veliki studenčar *Cordulegaster heros*, rumeni porečnik *Gomphus flavipes*, obrežna zverca *Lestes dryas*, loška zverca *Lestes virens*, mrtvični spreletavec *Leucorrhinia caudalis*, barjanski spreletavec *Leucorrhinia dubia*, dristavični spreletavec *Leucorrhinia pectoralis*, velika peščenka *Lindenia tetraphylla*, kačji potočnik *Ophiogomphus cecilia*, kovinski lesketnik *Somatochlora metallica*, črni kamenjak *Sympetrum danae*, stasiti kamenjak *Sympetrum depressiusculum*.

V Prilogi 2B so dodatno naštetе naslednje vrste kačjih pastirjev, ki jih v Sloveniji doslej nismo zasledili: *Coenagrion hylas*, *Cordulegaster trinacriae*, *Gomphus graslinii*, *Macromia splendens* in *Oxygastra curtisii*.

Za živalske vrste, navedene v Prilogi 1, določa uredba pravila ravnanja, ki jih lahko opredelimo kot skupek konkretnih prepovedi, s katerimi bi lahko na kakršen koli način ogrožali ali škodovali živalim zavarovanih živalskih vrst. Uredba pri tem določa tudi nekatere izjeme, toda le takrat, ko je splošna korist večja od koristi varovanja zavarovane vrste. Vrste s poglavja A Priloge 1 je tako npr. »prepovedano zavestno poškodovati, zastrupiti, usmrtiti, odvzeti iz narave, loviti, ujeti ali vznemirjati« (5. člen, 1. odstavek). Ne glede na to določbo, pa »se lahko odvzame iz narave ali ujame žival pod pogojem, da se jo kasneje vrne v naravo živo, zdravo in brez oznake« (6. člen, 3. odstavek). Za druga ravnanja pa potrebujemo dovoljenje, ki ga izda ministrstvo, pristojno za ohranjanje narave. Z novo uredbo se je spremenila tudi vsebina vloge za pridobitev dovoljenja.

Za varovanje habitatov vrst, ki so uvrščene na Prilogo 2, uredba določa naslednje aktivnosti:

- ohranjanje ugodnega stanja z določitvijo primernih območij za varstvo habitatov vrst;
- usmeritve za ohranjanje ugodnega stanja na izbranih in ostalih območjih pojavljanja habitatov;
- strategije in akcijske načrte zagotavljanja ugodnega stanja ohranjenosti vrst;
- pogodbeno varstvo, kadar je z njim mogoče doseči namen uredbe; in
- izvajanje drugih ukrepov varstva v skladu z zakonom o ohranjanju narave (npr. začasno zavarovanje).

Po *Uredbi* je MOPE tudi dolžno zagotavljati pogoje za spremljanje stanja živalskih vrst iz Priloge 1 in 2, pri čemer se prednostno spremlja stanje živalskih vrst, ki so najbolj ogrožene, v skladu s predpisom o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam oziroma na podlagi predpisov Evropske unije.

Povejmo še, da *Uredba* ureja tudi zadrževanje živali v ujetništvu in posedovanje njihovih delov, jajc, gnezd in drugih struktur ter trgovino z živimi in mrtvimi živalmi. Ureja tudi dejanja, ki se dogajajo kot posledica poškodovanja, zastrupljanja, ubijanja in odvzema živali oziroma struktur iz narave. Nadzor nad njenim izvajanjem opravljajo inšpektorji, pristojni za ohranjanje narave, in naravovarstveni nadzorniki ter inšpektorji, pristojni za divjad, in inšpektorji, pristojni za ribolov.

Besedilo nove *Uredbe o zavarovanih prosto živčih živalskih vrstah* je poleg številnih drugih zanimivih in koristnih informacij dostopno na internetnem naslovu: <http://www.natura2000.gov.si/zakonodaja.htm>

(A. PIRNAT)

KAČJI PASTIRJI V LITERATURI I.

Vodomec

...Na škrlatnordeči, vsled zažoltelih trnov tigrasto pisani veji je nekaj sedelo; majhno, fino, nenavadno, pravljичno čudo je čakalo tukaj v lesketajočem solncu, modro kot blisk, zelenkasto kot jaspis, žareče kot granat in rubin, kot sikajoči plameni v plavžu in iskreče kot najdragocenejši kamen.

Hipoma pa stegne vrat in se skloni naprej, da stoji kljun skoro navpično navzdol in puhne vznak v vodo kot žaba, ne, kot puščica, da brizga na vse strani, se prikaže zopet na gladini, se otresa, da prši iz vode kot mal vodomet, nato pa sede na vejo, da použije ribico, ki se mu zvija v šilastem kljunu, dokler ne izgine v njem. Pri vsakem gibljaju se zasveti iz valov njegova podoba v vseh mavričnih barvah.

Kaj lepšega ne najdeš zlepa v naših krajih kot je naš tatič-ribič vodomec. Njegove barve niso od tega sveta, ampak izvirajo iz pasov, kjer se spenjajo krasno cvetoče lijane med palmami in visijo raz orjaške veje pragozda bajni cvetovi orhidej. V družbi z legatom in zlatovranko je vodomec eden izmed redkih zastopnikov tropične krilate lepotije na skromni severni polobli; vse ostalo sorodstvo je ostalo rajši v toplejšem podnebjju. In čez dober teden ali 14 dni bi bila našla vodna podgana ali premetena podlasica, ki bi imela nenavaden talent plezati po navpičnih, gladkih stenah, kakih 60 cm od gorenjega obrežnega roba luknjo, blizu 5 cm v premeru, dolgo pol, morda celo 1 cm, vodečo nekoliko poševno navzgor v zemlji. Na koncu se rov razširi v nekako krušno peč, 8 do 10 cm visoko in 10 do 13 cm široko.

Lani je živela naša znanka v srečnem zakonu z drugim možem, ki ga ji je pa uropala trda zima. Prebivala sta više gori na Gorenjskem ob Tržiški Bistrici in letala h gnezdju in od njega skozi romantičen, močan slap, ki ga dela jez na onem mestu pod veliko cesto, kjer je izpeljana voda na mline.

Tudi ob Majdičevem jezu v Kranju ob Savi, ob Kamniški Bistrici pri Domžalah in drugod, kjer se šumno peni belo vodovje, vidiš vsak čas zelenega ribiča, kako se potaplja v brzici in šine kmalu nato 30 do 40 metrov više zopet iz vode.

Ko je bilo dodelano gnezdo, podobno rovu črne žolne v trhli bukvi, je napravila samica tudi mehko podlago iz kril kačjih pastirjev, iz ribjih luskin in koščic. Nato pa je izlegla 7 belih jajec, tako bleščečih kot emajl; jajčeca so po velikosti podobna drozgovim in tako prozorna, da se bliska skozi lupino rumenjaka v žolti rdečici.

Pol meseca je sedela samica sama samcata v temnem rovu, dočim je soprog prespal noči in preždel velik del dneva v mirnem kotičku kaki 200 korakov proč. Čez 14 dni pa je frčal in švigal parček brezštevilnokrat na dan proti votlini; notri je bilo sedem golih, kuštravih, vse prej nego lepih mladičev, bolj podobnih ježkom s črno-modrimi bodicami nego pticam. Ker so hoteli biti vsi siti, zato sta se morala potapljati ves božji dan in otesati vodo s kril; za ličinke mladoletnic in enodnevnice v vodi, kakor tudi za ploščnate Libellule, pisane Calopteryx in raznovrstne Aeschne nad vodo pa so bili to grenki dnevi. Seveda so malčki v brlogu vsled tega tudi rasli, da je bilo veselje, bili vedno bolj podobni starim in se jeli že prikazovati ob vhodu, pričakujoč starišev, z lačnim tleskanjem kljunčkov.

Čez precej trudapolnih tednov šele se je pognal prvi mladič med šibice divjega grma in dva dni pozneje je sedelo vseh sedem na veji in lačno ščebljalo. Kadar sta prišla oče ali mati s plenom, vselej je bilo videti, kako so vztrepetavala bleščeča krilca pisane družbe vsa naenkrat in kako so se odpirali špičasti kljuni kot temna brezdna. Najlepše pa je bilo tedaj, ko so bili vsi mladci toliko godni, da so mogli slediti starišem. Cela družina se je držala vedno blizu skupaj: samec je prežaril na kakem kolu, molečem iz vode, samica je bila na straži na kaki veji, viseči tik nad vodo, krog in krog po vejicah, viticah, koreninah in skalinah, kukajočih iz vlažnega elementa, pa je sedela kopica otrok. Kadar se je potopil kateri izmed starih v vodo, takoj so obdali mladi ono mesto in čakali, da se prikaže ven, nato pa uprizorili tako beračijo, da je bilo veselje in krasota gledati, posebno če je blagovolilo sodelovati tudi zlato solnce ter fotografiralo v naravnih barvah vodomce v temno-zelenem, srebrno-leskečem tolmunu. Tedaj se je v vodi in nad njo tako svetilo in iskrilo, da si moral misliti: vodna vila je šla mimo ter zagnala polno perišče najlepših draguljev v potok...

Odlomek je zajet iz zgodbe *Vodomec*, ki je izpod peresa Frančiška Pengova, nekdanjega profesorja biologije na šentiviškem zavodu sv. Stanislava, izšla v izjemno prikupni knjigi *Podobe iz narave*. Omenjena knjiga, ki se po vsebini in načinu pisanja naslanja na Erjavčevo izročilo, je v letih 1916 in 1917 izšla v dveh zvezkih, ilustracije so delo Antona

Koželja, izdala in založila pa jo je Družba sv. Mohorja iz Celovca. Omenimo še, da sta Mohorjeva družba Celje in ekološko-kulturno društvo Živozeleni leta 1998 pod istim naslovom in imenom avtorja ponatisnili nekatere od zgodb iz izvirne izdaje. Pred nekaj leti smo se zanimivih zgodbic Frančiška Pengova že spomnili - odlomek iz njegove zgodbe *Telovadci* je bil predstavljen v desetem zvezku *Erjavecia*.

KAČJI PASTIRJI V LITERATURI II.

CVETJE V JESEN I

...

"Torej kam?" sem vprašal.

"Pojdiva do Karlovščice," mi je odgovorila. "Jera še živi."

V vasi na Kalarjevem dvorišču je stal osemletni Kalarjev Lovrica. Nalito polne hlačice ga je bilo in meso je kar viselo od njega. Prvi navihanec je bil med vaškimi otročaji. Komaj je ugledal Meto, se je glasno zasmel in še bolj glasno zakričal: "Lisica! hoha! lisica!"

Sedaj pa sem nekaj doživel. Dekle se je pretreslo in sapa je kar zapiskala iz nje. Bliskoma je bila z roko pri zemlji ter dvignila kamen, kakor ji je ravno pod prste prišel. Lovrica je poskušal hitro odkuriti, ali bilo je že prepozno. Meta je z veliko spretnostjo zavihtela svoj kamen ter zadela Lovrico zadaj v tarčico, da je lomil roke ter z največjim tuljenjem zbežal k materi v vežo.

Položaj mi je bil jasen. V vsem našem pogorju ga ni bilo človeka, da bi se mu ne bilo pridelo kako smešilo ime. Radi lepih svetlih las je bila Presečnikova Meta "lisica". In te "lisice" se ni mogla otresti, ker je javnost opažala, da jo spravlja v največjo jezo.

Hotel sem ji dati nekaj očetovskega pouka: "Kaj pa vendar počenjaš? Ali je kaj takega spodobno za žensko?" Šlo ji je na jok: "Morem kaj, če imam te grde lase?"

Še vedno sem ji hotel biti oče: "Povej mi, Meta, kdaj je naš Blegoš najlepši! Ali ne tedaj, kadar ga objema jutranja zarja? In kdaj se ti Stari vrh najbolj dopade? Ali ne tedaj, kadar krog in krog njega žari večerna zarja? Ti pa se huduješ, da si prinesla s seboj na svet zarjo, ki ti noč in dan obseva obraz! Ali sedaj vidiš, kako si nespametna?"

Takrat sva se spustila s pota nizdol na senožeti, katere se po bregovih spuščajo do Karlovške doline. Po teh senožetih sva hodila že pred petimi leti in že tedaj sta jih oklenili najini srci.

Takoj pod Jelovim brdom izvira Karlovšica v precej mogočnem tolmunu. V nji se zrcalijo jeseni in nekaj drobnih macesnov, ker je čista kakor kristal. Nato pa šumi po bregu, napravlja majhne, šumeče slapove, ki se zopet nabere v tolmunu, dokler ni med šumom in penami dosežen globoki dol. Po vseh tolmunih pa živi množica črnozelenih postrvi, da voda kar zatemni, kadar pred tabo švignejo pod skalnati rob.

Dolgo je molčala; končno pa je le ponižno izpregovorila: "Ne bom se več jezila!"

Prišla sva do največjega tolmuna, ki je tičal nekako v sredi bregovja. Obdajalo ga je gosto jelšje. In to grmovje je ustvarjalo nekako lopo. V to lopo sva šla ter sedla na mehko travo. Sedela sva v senci, a tolmun sam so obsevali sončni žarki. Na suhi veji nad vodo je čepel debeloglavec, sivi kačji pastir. Gorkota je prebudila iz spanja belega večernega metuljčka - mi gorjanci bi rekli »motoviljčka« - ki je tičal pod zelenim listom. Hotel je preskusiti svoje zaspane moči in vzdignil se je v topli zrak. A debeloglavec je prežal in ga takoj pograbil, da so se bele peruti v koscih usule od drobnega mučenika. Nato je ropar z oskubenim trupelcem suhotno odfrčal, da si je drugod v miru napravil obed.

"Je ga!" je vzkliknila Meta. Bele peruti so padale v vodo, kjer se je takoj začulo posebno pljuskanje. "Jera se oglašā."

Pristopila je k vodi ter lahno dvignila roko. Jaz pa sem moral ostati na svojem mestu. Od tam sem videl, kako je izpod skale, okrog katere so se nabirale pene, priplavala velika postrv, katera je hlastnila po belih koscih na vodi.

Bila je »Jera«, ki sva jo ze pred petimi leti spoznala!

Prišel je ukaz: "Kobilice lovi!" Človekoljubno je še dostavila: "Pa steri glavice, da ne trpe preveč!"

In ljubljanski kavalir se je plazil po bregu ter pokorno lovil brzoskoke kobilice. Trl sem jim glavice, tako da sem imel v hipu rumene prste na roki. Častite dame, z otrokom sem postal otrok, naravi sem slonel v naročju, z njo sem dihal in živel! In prav nič se ne sramujem povedati vam, da se mi se danes sanja v dolgi noči, kako lovim kobilice po travah ob slapih šumeče Karlovšice!

Prinašal sem jih dekletu, ki je vsako posebej spustilo v vodo. Ondi se je Jera gostila. Postavila se je bila ob strani tik curka; kadar je prineslo kobilico mimo, je že izginila v nenasitnem želodcu. Šestnajst po vrsti jih je Jera pozobala tisto jutro; šele za sedemnajsto se ni več zmenila, tako da jo je curek odnesel. Nato je hotela prebavljati. Splavala je h koncu tolmunu, kjer je obstala. Držala se je prav pri vršini, da ji je gledala plavut iz vode in da so se jasno razločevale črne in rdeče pike. Pri tem je Jera bila mirna, kakor kos lesa, ki je obstal v mirni vodi, samo včasih je z repkom pomahala in bistri očesci sta se ji svetili kot iskri.

Ko sem pristopil, ni takoj zbežala. Polagoma se je potapljala, zmeraj niže, zmeraj niže, dokler je ni dno vzelo mojemu očesu. "Tebe se je zbala! Sedaj jih pa nekaj ujamem, če jih hočeš jesti."

Peljala me je k nižjemu tolmunu, ki je bil bolj plitev in katerega so obdajale votle skaline, pod katerimi se ribe rade skrivajo. Ko sva pristopila, se je potegnil temen oblak: toliko se jih je skrilo pod skalo.

In spet sem nekaj posebnega doživel. Vrgla je ruto z glave in odvezala še tisto, ki jo je imela okrog vrata. Pri tem se je sramežljivo obrnila v stran, da bi ne opazil, kar ni bilo namenjeno mojem pogledu. Vrgla je ruti v travo, a s tem je bilo sramežljivosti v vsakem oziru zadoščeno. Obrnila se je k meni, kot bi imela deset rut okrog vrata; na

rokah pa je pričela vihati rokavce. Ko so bili na obeh rokah zavihani, je legla na breg, rekoč:

"Da bi me le kakšna ruska ne uklala!" V pogorju je "ruska" to, kar je mravlja v ravnini.

Brez strahu je potem segla pod skalo, in sicer tako globoko, da ji je voda močila zavihani rokavček. S ponosom je zaklicala: "Jo že čutim!"

Kdor ve postrvi z roko loviti - jaz sem strokovnjak v tem - ve tudi, kako se polasti lovca zadovoljstvo, če je spravil žival pod skalo v tako stisko, da več uiti ne more.

To zadovoljstvo je občutila tudi Meta: "Mislim, da mi več ne uide."

V tej nadi je prišla eni roki še z drugo na pomoč, tako da je imela obe v vodi in pod skalo. Pri tem, ko se je tako pehala za ribo, je nevede dvignila desno svojo nožico. In to precej visoko, da se je pokazala mečica, kakor iz belega kamna izklesana! Bil je pogled, da bi se ga bili sami bogovi razveselili! Da sem ga bil tudi jaz vesel, mi lahko verjamete; a verujte mi tudi, drage prijateljice, da me niti senca kake napačne misli ni preobdala pri tej deviško-nedolžni nožici, ki se mi je takrat odkrila!

Ali gloriije je bilo konec. Meta je nekaj zastokala, nato je bliskoma potegnila roke izpod skale in se vzdignila z zemlje. Bila je tako ostrašena, da se ni mogla z mesta ganiti.

"Kaj je?"

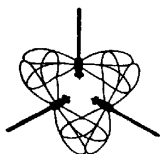
Ni mogla odgovoriti, samo z roko je kazala v vodo. Približam se bregu in takoj ga opazim, tistega največjega sovražnika "ribiča z roko". Po belem pesku se je bil priklatil od onega brega, vlekel se je prav ob tleh in malo, trikotno glavico metal tja in sem. Okrog te trikotne glavice je neprenehoma strigel s črnim svojim jezičkom, a po hrbtu je nosil križ v debeli verigi.

...

Odlomek je povzet iz romana »CVETJE V JESENI«, ki sodi v sam vrh slovenske literarne klasike. Gotovo je marsikoga presenetilo, da dr. Ivan Tavčar v romanu omenja tudi kačjega pastirja. Pravi mu »debeloglavec«, pri čemer pa žal ni znano ali je izraz le piščeva metafora ali gre morda za ljudsko ime kačjih pastirjev v Loškem pogorju. Roman »CVETJE V JESENI« je izhajal v Ljubljanskem Zvonu (1917), kasneje pa doživel še veliko število knjižnih izdaj. Bibliofilsko izdajo Tiskovne zadruge iz Ljubljane, ki nosi letnico 1944, krasijo barvni lesorezi Miroslava Oražma. Na enem izmed njih je uprizorjen »debeloglavec« in zadnji trenutki življenja komaj prebujenega »motoviljčka«.

**First announcement of the
International Symposium on the
ODONATA FAUNA OF THE BALKAN
AND CURRENT PROBLEMS OF ITS
CONSERVATION**

**convened in the framework of the Bulgarian Dragonfly Year, 2005
by the International Odonatological Foundation (S.I.O.)
and the Bulgarian Biodiversity Foundation**

PLACE OF THE MEETING: Smolyan, Western Rhodopes, Bulgaria, 13-20 June, 2005. A chartered coach will transfer the participants from Sofia to Smolyan on 12th of June 2005.

CORRESPONDING PERSON: Dr Milen MARINOV, P.O.Box 134, BG-1000 SOFIA, Bulgaria; e-mail: milen.marinov@biodiversity.bg

SYMPOSIUM PROGRAM: Presentations are expected in all fields of research related to the odonate fauna of the Balkan peninsula, including history, species diversity, taxonomy, biology and behaviour, community structure etc. Country-wise assessments of current knowledge and future perspectives will also be appreciated.

-- The Mid-Symposium Field Trip (15 June) will go through the Western Rhodope Mts, visiting a number of interesting odonate sites.

-- The Post-Symposium Tour (17-20 June) will introduce the participants to the odonate diversity of the Eastern Rhodope area; ca 40 (out of the 46 currently known) species of this region are expected to be encountered.

ESTIMATED COSTS:

-- Registration (incl. Mid-Symposium Trip, and transportation Sofia-Smolyan-Sofia):	Euro 90.—
-- Hotel, person/night:	single room: Euro 20.— double room: Euro 15.—
-- Post-Symposium Tour (incl. accommodation, transport and guide) :	Euro 180. —

Special, reduced prizes are expected; they will be announced at a later date.

(PRE) REGISTRATION FORM

to be returned to: *Dr M. Marinov, P.O. Box 134, BG-1000 SOFIA, Bulgaria;*
or by e-mail: *milen.marinov@biodiversity.bg*

the undersigned,

Name:

Address:

e-mail:

- + Intends to participate at the Symposium (12-16 June 2005)
- + Intends to participate at the Post-Symposium Tour (17-20 June 2005)
- + Expects to be accompanied by ... person(s)
- + Requires a hotel room at ... Euro
- + Expects to present a paper/poster YES NO
- Preliminary short title ...
- + Considers to participate at the Symposium, and would appreciate receiving the forthcoming information, when available

Date ...

Signature ...

4TH WORLDWIDE DRAGONFLY ASSOCIATION SYMPOSIUM OF ODONATOLOGY

PONTEVEDRA (SPAIN) - 26 TO 30 JULY 2005

The 4th Worldwide Dragonfly Association Symposium of Odonatology will be held from 26 to 30 July 2005, at the Pontevedra campus of the University of Vigo (NW Spain).

The Symposium is open to all kinds of scientific presentations concerning dragonflies (Odonata), including Morphology, Physiology, Ecology, Systematics, Biodiversity and Conservation. The organiser needs to receive an abstract of each presentation (oral, poster or informal) no later than 30 April 2005.

E-mail naslov organizatorja: adolfo.cordero@uvigo.es; wda@uvigo.es

Dodatne informacije: <http://webs.uvigo.es/c04/webc04/WDA/index.htm>

ODONATOLOŠKA MAILING LISTA

Že skoraj eno leto imamo v Sloveniji tudi za kačje pastirje ustanovljeno popularno mailing listo, ki omogoča pošiljanje elektronske pošte vsem zainteresiranim. Prijavite se z mailom na naslov: *odonata-si-subscribe@yahoogroups.com*, nakar vas moderator potrdi. Za pošiljanje sporočil pišete na *odonata-si@yahoogroups.com*.

Prijavite se lahko tudi preko domače strani liste, za katero pa potrebujete narejen osebni profil na yahoogroups.com. Sam vam izdelavo profila priporočam, saj lahko tako dostopate ne le do pošte, ampak tudi do arhivskih datotek, ki so spravljene na domači strani. Trenutno vas tam čaka statut društva, seznam slovenskih vrst kačjih pastirjev ter seznam vrst z prilog Direktive o habitatih EU ter Bernske konvencije, Pravilnik o razvrstitvi rastlinskih in živalskih vrst na rdeči seznam, povrh vsega pa še poročilo raziskave in kratek filmček o plenilskih navadah ličink, ki ga je poslal Klemen Koselj - nas stari član na začasnem delu v tujini. Možna je tudi priprava koledarja dogodkov in zmeraj popularnih foto albumov, ki pa še čaka na vaše prispevke. Za vsa vprašanja se obrnite na naslov: *ali.salamun@ckff.si*. Vabljeni k sodelovanju!

DODATEK H GRADIVU ZA ODONATOLOŠKO BIBLIOGRAFIJO SLOVENIJE XVIII.

Pod tem imenom bodo tudi v prihodnje v *Erjavecii* zbrani naslovi odonatološke literature, ki je izšla po objavi Gradiva za odonatološko bibliografijo Slovenije (KIAUTA, B., 1994. *Exuviae* 1/1: 9-15). Ob tej priložnosti vas prosim, da pošljete kopije vsakršnih objavljenih notic, sestavkov ali člankov, ki vsebujejo favnistične podatke za ozemlje Slovenije ali se kako drugače dotikajo kačjih pastirjev na naslov: **Matjaž Bedjanič, Kolodvorska 21b, 2310 Slovenska Bistrica**. Kot vedno bo poskrbljeno, da bo vaš prispevek omenjen tudi v *Odonatological Abstracts*, ki so sestavni del uglednega mednarodnega odonatološkega časopisa *Odonatologica*.

548. BEDJANIČ, M., 2004. O delu entomološke skupine na MRT Mislinja 2003. *Erjavecija* 17: 8-12.
549. BEDJANIČ, M., 2004. Javni protest proti načrtom izgradnje golf igrišča na območju Slivniških ribnikov in Hočkega gozda pri Mariboru. *Erjavecija* 17: 19-22.
550. BEDJANIČ, M., 2004. *Inventarizacija favne kačjih pastirjev (Odonata) na območju načrtovane HE Blanca na Savi, z oceno ogroženosti in predlogi omilitvenih ukrepov*. Elaborat za Nacionalni inštitut za biologijo, Slovenska Bistrica. 26 str.
551. BEDJANIČ, M., 2004. *Smernice za ureditev in upravljanje bodočega ornitološkega rezervata »Vrbovski tali« na Ljubljanskem barju s stališča favne kačjih pastirjev (Odonata)*. Elaborat za Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, Slovenska Bistrica. 24 str.
552. BEDJANIČ, M. & A. ŠALAMUN, 2003. Large golden-ringed dragonfly *Cordulegaster heros* Theischinger 1979, new for the fauna of Italy (Odonata: Cordulegastridae). *Natura sloveniae* 5(2): 19-29.
553. BEDJANIČ, M. & A. ŠALAMUN, 2004. Dragonflies of the Slovenian Alpine world. V: T. Trilar, A. Gogala & M. Jeršek (ured.), *Nature of Slovenia: The Alps*, str. 90-93, Slovenian Museum of Natural History, Ljubljana.

554. DOBRAVEC, J., M. FAJDIGA, A. MENCINGER & T. MENEGALIJA, 2004. Raised bogs. V: T. Trilar, A. Gogala & M. Jeršek (ured.), Nature of Slovenia: The Alps, str. 86-89, Slovenian Museum of Natural History, Ljubljana.
555. JEŽ, M. & A. SENEGAČNIK, 2004. Rački ribniki – med vodnimi odsevi dreves. Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Ljubljana. 4 str.
556. KIAUTA, B., 2004. Naslovnici pod rob: K izboru ljubljanske favne kačjih pastirjev Frana Viljema Lipiča (1799-1845) iz leta 1834. *Erjavecja* 17: 1-7.
557. LABUS, N., U. FERLETIČ & U. ČERVEK, 2004. *Kdo se boji kačjega pastirja*. Slovensko odonatološko društvo, Ljubljana. vi str.
558. PIVKO-KNEŽEVIČ, A., 2004. Stasiti kamenjak *Sympetrum depressiusculum* v Velenju. *Erjavecja* 17: 18.
559. SKOBERNE, P., 2002. Slovenija, Evropska unija in varstvo narave. *Proteus* 64(7): 320-325.
560. ROP, A., 2004. Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah. *Ur. l. RS* 46/2004: 5963-6016.
561. SAVSKE ELEKTRARNE LJUBLJANA, 2003. *Obnova HE Moste – Modro sožitje*. Savske elektrarne Ljubljana d.o.o., Medvode. 20 str.
562. VOGRIN, M., 2002. Rastline in živali ob reki Muri. V: F. Just (ured.), *Reka Mura v Sloveniji*, str. 17-46, Franc-Franc, Murska Sobota.
563. ZUPANC, B., 2004. *Ljubljansko barje*. Center za kartografijo favne in flore, Miklavž na Dravskem polju. xxxxi str.
564. WEEKERS, P. H. H., J. F. DE JONCKHEERE & H. J. DUMONT, 2001. Phylogenetic Relationships inferred from Ribosomal ITS Sequences and Biogeographic Patterns in Representatives of the Genus *Calopteryx* (Insecta: Odonata) of the West Mediterranean and Adjacent West European Zone. *Molecular Phylogenetics and Evolution* 20(1): 89-99.

(M. BEDJANIČ)